

Ҳамширалик Иши Фанини Ўқитишда Интерфаол Усулларнинг Қўлланиши Самарадорлигини Баҳолаш

Аслонова Ибодат Жабборовна

Бухоро Давлат тиббиёт институти, Ички касалликлар пропедевтикаси доценти
aslonova.ibodat@bsmi.uz

“Интерфаол” тушунчаси инглизча «Interact» («Inter»- “биргаликда” «act» “таъсир қилиш” маъносини англатади. Бундан чиқадики, “интерфаол усуллар” деганда талабаларнинг ўзаро таъсири тушунилади. “интерфаол ўқитиш усули” ўқитиладиган талабаларнинг ҳамкорликда фаолият кўрсатиш шаклини кўрсатади. Интерфаол усулнинг моҳияти ҳамма талабалар ва ўқитувчининг ўзаро таъсирдан иборат [6,7]. Илмий-техника тараққиётдан ортда қолмайдиган малакали рақобатбардош мутахассисларни тайёрлашни олий ва махсус ўқув юрлари профессор ўқитувчилари олдида турган долзарб масалалардан биридир. Шунингдек замонавий олий таълимда иқтидорли касб эгаларини етиштириб бериш учун ўқитишнинг услубларини қайта шакллантириш талаб қилинади [1].

Интерфаол ўқитиш техникасидан бири “Мия хужуми” усули (инглизча brain storming – мия хужуми) янги усуллардан бири бўлиб, кўриб ўтиладиган йўналишларга тааллуқли саналади [8,9]. “Мия хужуми” усулининг мақсади янги ғоялар тузиш, яхши ғояга эга бўлиш, яхшироқ натижага эришиш ва масаланинг ечимини янги йўналишини қидиришдан иборат. “Мия хужуми” – бу муаммони ечишнинг тезкор интенсив жараёни саналади. Бу ижодий фаолликка чорлаш асосида талабалардан муаммони ечимини кўплаб турли вариантини айтишга, жумладан фантастик тасаввурни намоён қилишга чорлайди. Ўқитувчи айтилган ғоялар орасидан амалиёт учун аҳамиятли бўлганларини саралаб олади.

Ўқитувчи дарсни ўтишдан олдин талабаларга асосий муҳокама принципларини айтади, максимал сонда ғоялар, сифатига эътибор қилинмаган ҳолда, қисқача муаммонинг ечими, бунда критик ва таҳлил қилинмасдан ақлга келган ҳамма ғоялар мужмал бўлса ҳам айтилади, бировларнинг ғоясини ривожлантириш мумкин, фақат танқид қилинмайди. Бунда ўқитувчида аввалдан тайёрлаб қўйилган дарсга оид саволлар тўплами лаборатор машғулотни бажариш жараёнида қўлланиши мумкин.

Ўқув жараёнини оптималлаштиришда янги педагогик технологияларни ва интерфаол усулларни қўллаш талабанинг клиник билимини баҳолашни такомиллаштиришга олиб келади [1,2,3]. Тиббиёт ўқув юрларида амалий кўникмаларни ўргатиш ва унинг бажарилишини баҳолаш алоҳида ёндошувни талаб қилади [7]. Замонавий педагогик технологияларни, ўқитишнинг янги турлари ва такомиллашган усулларини тадбиқ қилмасдан, тиббий таълимни ҳар томонлама ривожлантириб бўлмайди [4,5,6]. Таклиф қилинган “Мия хужуми” ва “Уч поғонали интервью” усули талабаларнинг клиник билимини такомиллаштириш учун муҳим саналади [8,9].

Ишнинг мақсади. Бухоро Давлат тиббиёт институтининг “Ички касалликлар пропедевтикаси, клиник фармакология ва олий ҳамширалик иши” ва Бухоро тиббиёт коллежининг “Ҳамширалик иши” кафедраси I курс талабаларига “Ҳамширалик иши” фанидан ўтказилган амалий машғулотларда интерфаол усулнинг самарадорлигини ўрганиш.

Материал ва усуллар. Қўйилган мақсадни амалга ошириш учун рейтинг кўрсаткичлари бўйича деярли тенг ва ўтиладиган мавзулар айнан ўхшаш иккита репрезентатив гуруҳларда интерфаол ва анъанавий усулларда ўтилган машғулотлар самарадорлик кўрсаткичлари

баҳоланди. Нафас аъзоларининг хасталикларига оид 4 та амалий машғулоти натижалари қиёсланди. Ҳамма талабалар иккита гуруҳга ажратилди: биринчи гуруҳда 4 та мавзуда (21 талаба) “Мия ҳужуми” усули, иккинчи гуруҳда (22 талаба) –“Уч поғонали интервью” интерфаол усули технологияси қўлланди.

“Мия ҳужуми” усулида муаммолар талабалар диққатига ҳавола қилинади, тезда биргаликда таҳлил қилишиб 1-1,5 дақиқада жавоб қайтаришади. “Уч поғонали интервью” усулида ҳар гуруҳда уч кишидан иборат гуруҳ “врач”, “бемор”, “эксперт-УАШ” ролини талабалар бажаради, 10-15 дақиқа вақт ажратилади. “Эксперт” шифокор ҳаракатларига баҳо беради, бунда “нима тўғри бажарилди”, “нима хатолик бўлди?”, “қандай бажариш лозим?” таҳлил қилади, сўнгра ўқитувчи томонидан муҳокама қилинади.

“Мия ҳужуми” усули фаннинг умумий қисми мавзуларини, “Уч поғонали интервью” усули махсус бўлимларини ўргатишда қўлланилди. Талабаларнинг билим даражаси ва унинг мустақамлиги савол-жавобларда, ёзма ишлар, тест натижалари, оралиқ ва якуний баҳолаш натижалари бўйича ўрганилди. “Мия ҳужуми” усулида (α_1 , α_2 ва α_3) вариантдаги саволлар берилди. Текшириш натижаларининг кўрсатишича “Мия ҳужуми” ва “Уч поғонали интервью” усули талабаларнинг билим даражасини шаклланишига ҳар хил таъсир қилди. Бу ҳақида академик гуруҳларда олинган назорат иши натижалари таҳлили далолат берди. Олинган далиллар асосида кўринадикки, “Мия ҳужуми” усули талабаларнинг оғзаки ва тезкор фикрлашини ривожлантириши эгалланган билим назорати таҳлилида намоён бўлди. “Мия ҳужуми” интерфаол усулида дарс ўтилган 14 ҳолатда (66,7%) клиник билим эгаллашда оғзаки нутқ, 6 ҳолатда (28,6%) эса клиник мушоҳада кўникмалари шаклланди, бундан англаш мумкинки, усул машғулоти фақат назарий қисми учун муҳим бўлиб, амалиёт кўникмаларини эгаллаш учун етарли даражада аҳамиятга эга бўлмайди.

Дарс жараёнида ўзлаштириш натижалари бўйича II -гуруҳдаги талабаларда I-гуруҳдаги талабаларга нисбатан сезиларли ижобий ўзгаришлар кузатилди. “Бемор” ролини ижро қиладиган талабалар касалликнинг белгиларини имкон қадар чуқур ўрганишга, субъектив маълумотларни ўзлаштириши 75% га етганлиги аниқланди, “врач” ролини бажарувчи талабаларда эса субъектив маълумотлар билан бир қаторда объектив маълумотлар-пальпация, перкуссия, аускультация кўникмаларини пухта ўргандилар ва кўникмани бажариш 78% га етди. Шунингдек лаборатор-инструментал текширишларнинг натижаларини ўзлаштириши талабаларда 27% га ортганлиги, беморнинг олдида ўзини тутишни ўрганишига ёрдам берди. “Эксперт” ролини ижро қилувчи талабалар ижобий ютуқлар билан биргаликда йўл қўйилган хато-камчиликларни ўз вақтида пайқаб буни олдини олиш ёки бартараф қилишнинг тезкор чораларини нисбатан пухта ўргандилар. Усулнинг камчилик томони шундаки, ҳамма иштирокчилар дарс жараёнига фаол қатнаша олмади. Бундан келиб чиқадикки, “уч поғонали интервью” усули талабаларни эркин фикр юритишига имкон бериб, клиник тафаккурини ва амалий кўникмаларини ўзлаштириш кўрсаткичини оширади.

I-гуруҳдаги талабаларда клиник ҳолатларни таҳлил қилишда тезкорлик 21% га ортди, дарс давомида ўзларини нисбатан эркин ҳис қилишди, ютуқ ва камчиликларни ўзаро таҳлил қилишни, мустақил фикрлашни ўргандилар, амалий билимларни ўзлаштириш кўрсаткичи II - гуруҳдаги талабалардан сезиларли ортда қолганлиги аниқланди.

Юқоридаги олинган натижалар таҳлили далолат берадигани, “Мия ҳужуми” усули талабаларни назарий билимини мустақамлашга, тезкорликка ўргатади, “уч поғонали интервью” усули эса клиник мушоҳада қилишга ва амалий кўникмаларни эгаллашига ёрдам беради.

Бундан келиб чиқадикки, “Мия ҳужуми” усули амалий машғулоти назарий қисмини, “уч поғонали интервью” усули эса амалий қисмини ўтиш учун қулай.

Хулоса: I. “Мия ҳужуми” ва “уч поғонали интервью” усули талабаларнинг билимини шаклланишига турлича таъсир кўрсатади.

2. Амалий машғулоти интерфаол усули ҳар бир мавзу учун аниқ белгилаб, шунга мос ёндошиш лозим.

3. “Мия ҳужуми” усули машғулотларнинг назарий қисмига мос келади, талабанинг тезкор фикрлашга ўргатади. “уч поғонали интервью” усули мавзунинг махсус қисмига мос келиб, амалий кўникмани пухта эгаллашига ёрдам беради. «Ассесмент» техникаси

Ушбу техника баҳолаш методи ичида усул сифатида қўлланилади. Техника мохирлик, усталик деган маънони билдиради. Демак, тингловчилар ўз билим, кўникма, малакаларини мохирлик билан синаб, ўз-ўзларини баҳолашлари, бир синовдан ўтишлари мумкин.

Ассесмент (ингл. - assessment - баҳо) ўз-ўзини тақдимот қилиш, маълум бир синовдан ўтиш деб белгиланади.

Усулнинг моҳияти. Ушбу услуб ўтилган машғулот ёки бўлим бўйича барча мавзуларни тингловчилар томонидан ёдга олиш, ёки бирон-бир мавзу бўйича тренер-ўқитувчи томонидан берилган топшириқ, вазифаларга мустақил равишда

ўз муносабатларини билдириш, шу орқали эгалланган билим, кўникма, малакаларини ўзлари текшириб, баҳолашларига имконият яратиш ва машғулот ўтувчи томонидан қисқа вақт ичида барча тингловчиларни ҳам илмий-назарий, ҳам амалий жиҳатдан билимлари, кўникмаларини баҳолай олишга йўналтирилган.

Усулнинг мақсади. Тингловчиларни машғулотда ўтилган мавзунинг эглаганлиги ва мавзу бўйича таянч тушунчаларни ўзлаштириб олинганлик даражаларини аниқлаш, мустақил равишда ўзларининг билим даражаларини баҳолай олиш, шунингдек, ўз билимларини бир тизимга солишга ўргатиш.

Усулнинг қўлланилиши: ўқув машғулотларининг барча турларида (дарс

бошланиши ёки дарс охирида ёки ўқув предметининг бирон-бир бўлими тугалланганида) ўтилган мавзунинг ўзлаштирилганлик даражасини баҳолаш, такрорлаш, мустаҳкамлаш ёки оралик ва якуний назорат ўтказиш учун, шунингдек, янги мавзунинг бошланишдан олдин тингловчиларнинг билимлари текшириб олиш, кўникма, малакаларини аниқлаб олиш учун мўлжалланган. Ушбу усулни машғулот жараёнида ёки машғулотнинг бир қисмида яқка тартибда ташкил этиш мумкин.

Машғулот учун керакли воситалар: тарқатма материаллар (имкон бўлса,

бўлмаса тингловчилар ўз дафтарларига жадвални чизиб олишлари, берилган вазифа ва топшириқларни машғулот ўтувчи томонидан эшитиб жавобларини жадвалнинг катакларига тўлатишлари шарт); жадвал учун топшириқлар; қалам (ёки ручка); тақдимот- слайдлар ва б.

Изоҳ: режа бўйича белгиланган мавзу асосида ҳамда машғулот ўтувчи қўйган

мақсади (текшириш, мустаҳкамлаш, баҳолаш)га мос тайёрланган тарқатма материаллар тайёрланади.

Машғулотни ўтказиш тартиби:

- тингловчилар иш тартиби, белгиланган мақсад, унга қўйилган талаб қоидалар билан таништирилади;
- тарқатма материаллар тарқатилади ёки машғулот ўтувчи томонидан айтиб

25 турилади, тингловчилар дафтарларига белгилаб олишади; • тингловчилар яқка тартибда ўтилган мавзу ёки янги мавзу бўйича тарқатма материалдаги катакларда берилган вазифа, топшириқлар билан танишадилар (вазифа ва топшириқлар экранда слайд орқали кўрсатилиши, тингловчилар эса тарқатма материалга ёки дафтарлари фақат жавобларини ёзишлари мумкин ёки бўлмаса тарқатма материалнинг бир томонида топшириқлар берилиши орқа томонига эса жавоблар ёзилиши мумкин, машғулот ўтувчи шароит ва вазиятдан келиб чиқиб ўзи ва тингловчилар учун қулай ҳолатда иш тутади); • тингловчилар тарқатма

материалда мавзу бўйича берилган вазифа, топшириқларни (улар ўтилган мавзу, бўлим ёки ўқув предмети асосида тузилиши мумкин) ўзларининг билимлари асосида яқка тарти бажарадилар; • машғулот ўтувчи тарқатма материалда мавзу бўйича берилган топшириқлар вазифаларни, имкони бўлса, экран орқали ёки ўзи оғзаки айтиши орқали тўғри жавобларни беради ҳамда ҳар бир катакда берилган жавобларни баҳо мезони билан таништиради: • ҳар бир тингловчи тўғри жавоб билан ўзлари белгилаган жавобларнинг фарқларини аниқлайдилар, ўз-ўзларини текширадилар, баҳолайдилар шунингдек, билимларини яна бир бор мустақкамлайдилар; • машғулот ўтувчи тингловчилар томонидан бажарилган ишларни йиғиб олади ва уларнинг тўплаган баллари ёки баҳоларини гуруҳ журналига қайд этади, ўтказилган ишга яқун ясайди. Изоҳ: жадвалдаги катаклар сони нечта бўлиши машғулот ўтувчи томонидан қўйилган мақсад, ўтилган мавзу ёки бўлим ҳақидаги маълумотларга боғлиқ. Жадвалда, албатта, ўтилган мавзу, бўлим бўйича маълумотлар ҳам илмий-назарий, ҳам амалий кўникмани текшириш, баҳолашга йўналтирилган тегишли вазифа ёки топшириқлар бўлиши керак. Қуйида ўқув предмети асосида бериладиган вазифа ва топшириқларга қўйиладиган талаблар билан таништирмоқчимиз (мисол тариқасида энг оддий вариант сифатида): Ўқув предметининг бир мавзуси ёки бўлими ёки якуни асосида Мавзу: _____ ТЕСТ Ўтилган мавзу

(бўлим, курс) бўйича 1 -2 та тест берилади

МУАММОЛИ ВАЗИЯТ Ўтилган мавзу асосида аниқ ҳаётий вазият, ҳодисага асосланган муаммо берилади, тингловчи бўлажак мутахассис сифатида унинг тўғри ечимини топиши керак Сизнинг ҳаракатингиз... **СИМПТОМ** Ўтилган мавзу бўйича илмий-назарий фикрлар, гоёлар, таърифлар тугалланмаган фикр асосида берилади, масалан: ...таъриф беринг, ... илмий асосланг..., ёритинг... ва б. **АМАЛИЙ КЎНИКМА** Ўтилган мавзу мазмунини ҳаётда иш фаолиятида қўллашдаги кўникмаларга тегишли топшириқ берилади, масалан: чизинг, ҳисобланг, тўлдилинг, топинг, солиштиринг...

«Ассесмент» техникаси усулидан бир дарснинг ўзида дарс бошланишида ўтган мавзунинг такрорлаш, мустақкамлаш ёки янги мавзу бўйича тингловчиларнинг дастлабки билимлари, қандай тушунчаларни эгаллаганликлари ва шу дарснинг охирида эса бугунги мавзудан нималарни билиб олганликларини аниқлаш учун ёки биринчи дарсда ўқув предмети бўйича тингловчилар қандай билим, кўникмаларга эга эканликларини аниқлаш ёки оралик, жорий, якуний назоратда рейтинг балларини белгилашда фойдаланиш мумкин.

26

Педагогика фанини ўқитишдаги ўқув машғулотларида «Ассесмент» техникасидан фойдаланиладиган тарқатма материалнинг жадвал катакларига вазифа ва топшириқларни бериш мумкин (мисол тариқасида): Мавзу: Таълим жараёнини ташкил этишнинг ўзига хос хусусиятлари. ТЕСТ Ўқув машғулотлари... А. Таълим, тарбия, ривожлантириш жараёни В. Ўқув фаолиятининг асосий шакли С. Натижага эришиш жараёни Д. Турли хил шаклдаги дарс жараёни **МУАММОЛИ ВАЗИЯТ** Аудиторияда дарс вақтида сиз ўтаётган мавзунинг жуда мукамал билладиган тингловчи бор, шу сабаб, у дарс давомида Сизга ва тингловчиларга ҳалақит бера бошлади: саволлари, фикрларга қўшилиши билан барчани диққатини бўлиб чалғита бошлади Сизнинг ҳаракатингиз..

СИМПТОМ Педагогик технологиянинг асосий белгиси... Интерактив таълимнинг асосий белгиси...

АМАЛИЙ КЎНИКМА Ҳарбий қисм ва муассасалардаги ўқув машғулотларида қўлланилаётган интерактив методлар рўйхатини тузинг (тажрибадан келиб чиқиб мисол келтиринг)

«Сув» мавзуси бўйича жадвал катакларига қуйидаги вазифа ва топшириқларни бериш мумкин (мисол тариқасида) ТЕСТ Сув нечта ҳолатда бўлади? (3 ҳолатда) Буғ сувнинг қандай ҳолати? (буғ) **АНИҚЛИК КИРИТИШ** Сув ҳавзаларини санаб ўтинг.

Жилға, ирмоқ, арик, сой, канал, дарё, кўл, орол, денгиз, океан СИМПТОМ Сув - ҳидсиз - рангсиз - суюқ АМАЛИЙ КЎНИКМА ХУЛОСА Сувни асраш йўллари эзиб кўрсатинг. * Сув жўмрақларининг созлигини таъминлаш; * Шаҳар ва қишлоқ жойларда сувдан оқилона фойдаланиш; * Сувга ахлат ташламаслик; Мавзу: «Самбо курашининг техникаси ва тактикаси» (мисол тариқасида) ТЕСТ 1. Самбо курашида тўлиқ ғалабага неча балл бўлиши керак? А. 20 Б. 12 В. 10 Г. 8 1. Самбо курашида 10 сек. босиб турса неча балл берилади? А. 2 Б. 4 В. 3 МУАММОЛИ ВАЗИЯТ 2. Сиз курашаётган гиламда рақибингизга ҳакамнинг очиқча ёрдам бераётганини сездингиз? Нима қилган бўлардингиз?

27

Г. 1

“5” балл

“1-5” балл

АМАЛИЙ КЎНИКМА

1. Самбо курашининг қайси машғулоти техникасини такрорлаш учун вазифа берадингиз?

2. Қандай ўйинлардан фойдаланардингиз?

“1-5” балл

Изоҳ: ушбу машқни тайёрлашда унинг шакли ёки катаклар сонининг кўп ёки кам бўлиши ўқув предметнинг хусусияти, мазмуни ва машғулоти ўтувчи томонидан қўйилган мақсадга, яъни машғулоти ўтувчи тингловчилардан нимани аниқлаб олмақчи: назарий билимларини ёки амалий билим, кўникма, малакаларини? Шунга қараб катаклардаги топшириқлар ўзгариши мумкин, лекин катаклар сони ёки топшириқлар қанча бўлишидан қатъий назар ҳаммасида «Тест», «Симптом» бўлимлари сақланиб қолиниши керак.

Ушбу усулнинг аҳамияти, машғулоти ўтувчи қисқа вақт ичида барча

тингловчиларнинг билимларини ҳам илмий-назарий, ҳам амалий томондан текшира олади, уларнинг ўз-ўзларини баҳолашларига имконият яратади. Ўқув машғулоти қизиқарли бўлади ҳамда тингловчиларнинг билимларни эгаллашга бўлган қизиқишлари ва масъулиятлари ортади.

фантастик тасаввурни намоён қилишга чорлайди. Ўқитувчи айтилган ғоялар орасидан амалиёт учун аҳамиятли бўлганларини саралаб олади.

Адабиётлар

1. Григораш О.В. Система подготовки специалистов высшего профессионального образования / О.В. Григораш // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского Государственного аграрного университета (Научный журнал КубГАУ) [Электронный ресурс]. – Краснодар.: КубГАУ, 2014, -№ 06(100). С. 411-430.
2. Х.Я. Каримов Новые педагогические технологии. Второй Ташкентский Государственный медицинский институт. 2001г. С. 150.
3. Контроль знаний в высшей медицинской школе: учебное пособие/ Сост. Г.В. Безродная и соавт. Шпикс.-Новосибирск: Сибмедиздат НГМУ. 2007.-с. 125.
4. И.А. Лазарева. Возможности повышения качества учебного процесса при использовании методов активного обучения. Инновации в образовании 2004; 3: С. 52-60.
5. Т.А. Дронова. «К вопросу о преподавании пропедевтики внутренних болезней». Клиническая медицина №3 2003г. С. 67-70.
6. Панина Т.С., Вавилова Л.Н. Современные Способы активации обучения/ под ред. Т.С. Паниной. –.: Академия, 2007.-с.176

7. Реутова Е.А. Применения активных и интерактивных методов обучение в образовательном процессе ВУЗ. Методическое рекомендации. Новосибирск 2012. С.4
8. Chong S.C., Low M.Y.H. A Bee Colony Optimization Algorithm to Job Shop Scheduling // Winter Simulation Conference: Proceedings of the 38th Conference on Winter simulation. – Monterey: Monterey Press, 2006. – P. 1954–1961.
9. Teodorović D., Dell’Orco M. Bee Colony Optimization – a Cooperative Learning Approach to Complex Transportation Problems // Advanced OR and AI Methods in Transportation: Proceedings of 16th Mini-EURO Conference and 10th Meeting of EWGT (13-16 September 2005). – Poznan: Publishing House of the Polish Operational and System Research, 2005. – P. 51–60.